

LA CIUTAT METROPOLITANA I LA UNITAT DE CATALUNYA

DISCURS LLEGIT EN LA SESSIÓ INAUGURAL DEL CURS 1990-1991

PER

LLUÍS CASASSAS I SIMÓ

Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALAN'S
MCMXC

LA CIUTAT METROPOLITANA I LA UNITAT DE CATALUNYA

LA CIUTAT METROPOLITANA I LA UNITAT DE CATALUNYA

DISCURS LLEGIT EN LA SESSIÓ INAUGURAL DEL CURS 1990-1991

PER

LLUÍS CASASSAS I SIMÓ

Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials

BARCELONA
INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
MCMXC

La sessió inaugural del curs 1990-1991
de l'Institut d'Estudis Catalans se celebrà
el dia 16 d'octubre de 1990

ISBN: 84-7283-15-9-0
Dipòsit Legal: B. 36243-1990
Altés, s.l., Barcelona

© Lluís Casassas i Simó
La present edició és propietat de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Uns mots introductoris

Manuel Ribas i Piera, el mes de febrer d'enguany, fent referència al que considera àmbit millor de planejament de Catalunya, es preguntava:

«Per què seguir amb l'atenció posada *només* en un tros del territori nacional?»¹

Comença aquesta reflexió amb les paraules citades de Manuel Ribas perquè, possiblement, només es podrà trobar solució als problemes de l'ordenament territorial de Catalunya, si s'esguarda *tot* el seu territori com *una sola* entitat, analitzada, no tan sols des dels factors físics, anomenats comunament factors «geogràfics», que tenen una indubtable importància a l'hora de tractar de la unitat de Catalunya, sinó, sobretot, des dels aspectes humans col·lectius. Referint-se a aquests, Salvador Llobet va escriure:

«Més que a les circumstàncies físiques, la unitat catalana es deu al factor humà, a la vida comuna a través de molts segles, a la llengua pròpia, a uns camins (...) que han contribuït a formar un conjunt geogràficament unificat i solidari.»²

I, finalment, per acabar aquesta mena d'introducció feta a tocs de cites bibliogràfiques, transcrivim, malgrat la llargada, les línies que serveixen de tesi central al llibre de Lluís Cassasas del 1977:

«Hom pot resumir dient que, avui, Catalunya és una unitat econòmica i que el seu cap és Barcelona.

Sembla que aquesta teoria pot esdevenir el canemàs en el qual es fonamenti tot el desenvolupament de l'obra present. I caldria afegir

¹ RIBAS I PIERA, Manuel: *Notes a una proposta per a revifar el planejament metropolità de Barcelona*. Escrit presentat a la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990). - *Sistemas urbanos y desarrollo regional*, II Reunió d'Estudis Regionals (Santa Cruz de Tenerife - Las Palmas de Gran Canaria, març 1975).

² LLOBET, Salvador: «Cataluña», dins *Geografía Regional de España* (M. de Terán i L. Solé, directors), Ariel (Barcelona 1969).

que voler potenciar el desenvolupament d'una part de Catalunya, mal sigui la més populosa i dinàmica, desconeixent les necessitats de la resta, és condemnar tot Catalunya, cap i cos, al raquitisme, a l'esterilitat i a la mort, potser per congestió.

Voler bastir una Àrea Metropolitana de Barcelona, amb el nom que hom vulgui donar-li, desconeixent que la veritable àrea de Barcelona, l'única àrea de Barcelona, la constitueix la totalitat de Catalunya, és voler anar a contracorrent de la història, és voler desconèixer la realitat física i econòmica, és condemnar-se a no comprendre els moviments humans que s'han succeït a Catalunya, és, doncs, reduir-se a no comprendre res.»³

Si es volgués insistir en els motius pels quals es vol reafirmar la tesi de la visió global i interdependent de Catalunya, potser seria interessant de recordar en quin moment els homes que han habitat les terres actualment catalanes han estat ja conscients de llur unitat i de pertànyer a una collectivitat de membres que es condicionen mútuament.

Els fonaments posats per la geohistòria

Des del moment que Roma introduí modificacions importants a l'organització existent abans de la seva arribada, organització de base tribal que emmarcava un món de petites ciutats, començà a enfortir-se el paper director de Barcelona, tant en l'economia com en les funcions, típicament urbanes, de protecció, de refugi i de centre organitzador de les activitats generals del país.

Escatir fins a quin punt fou intens i eficaç, sobre tot Catalunya, aquest paper dirigent de Barcelona potser és una tasca dels historiadors. Ací el que interessa és cercar els aspectes primordialment geogràfics que propiciaren la creació d'un feix de relacions presidit per Barcelona.

És evident que, a la consolidació d'aquest paper dirigent, contribuïren uns factors físics coneguts: Barcelona està situada en l'eixamplament de l'andana litoral que s'estén des de la Tordera fins a Garraf. En aquest eixamplament desemboquen els dos veritables rius de tot el sector, el Llobregat i el Besòs, que travessen la serra de Marina pels estrets de Martorell i de Montcada, respectivament. A més, tots dos rius travessen la serra de l'interior per altres estrets. D'aquesta manera, tot Catalunya està en contacte fàcil amb

³ CASASSAS I SIMÓ, Lluís: *Barcelona i l'espai català*, Biblioteca de Cultura Catalana, núm. 30, Curial (Barcelona 1977).

Barcelona, port comú per a totes les seves activitats econòmiques i per a les relacions exteriors de totes les terres catalanes. El curs de l'Anoia, els solcs oberts de la depressió pre-litoral, el Cardener i el Riubregós, la riera Gavarresa, tota la xarxa hidrogràfica, doncs, contribuï a fer que cap contrada catalana no quedés al marge de la influència de la ciutat de Barcelona, i s'establí de seguida una simbiosi entre Barcelona i el conjunt del territori que avui és Catalunya, simbiosi que va incloure avantatges recíprocs entre ambdós components.

Cal tenir en compte, «però», i ben present que aquest paper dels fenòmens físics, tal com ha estat dit al principi, no és l'únic determinant a l'hora de crear-se la capitalitat de les terres catalanes i d'aparèixer allò que és titllat de centralisme barceloní, fenomen constant en la història. *No hi ha* un centralisme barceloní. El que hi ha és el domini d'unes classes dirigents i dominants exercit moltes vegades des de Barcelona, però no sempre. Aquest és el veritable nus de la qüestió, perquè, tal com va dir Pierre Vilar:

«és impossible de separar l'estudi del moviment nacional de l'estudi dels fenòmens de classe.»⁴

Pel seu paper primigeni d'impulsor de la vida comuna i de receptacle de les poblacions i de llurs activitats, pel fet d'haver actuat com a àgora col·lectiva on s'han pogut debatre les qüestions més generals, pel seu paper constant de motor comprensiu i impulsor alhora, Barcelona constituï de seguida, més que un simple punt en el mapa, un conjunt humà on es reflectí tota la vida nacional. Realment, Barcelona ha estat sempre la gent del país sencer.

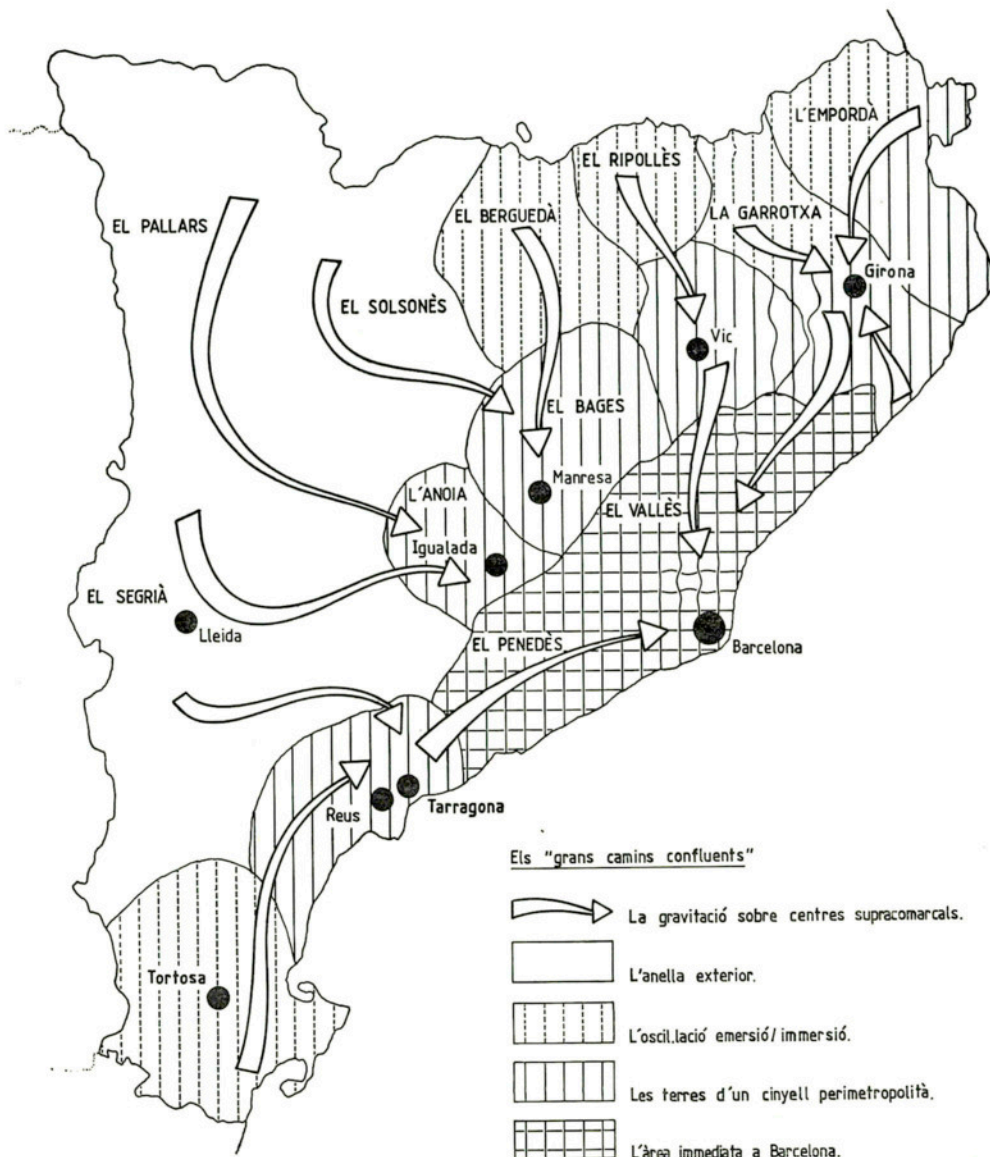
La ciutat no és una construcció estàtica

Si pensar no és tan sols seguir el corrent, sinó quelcom més, «pensar Barcelona» no és tan sols encotillar-se en l'acceptació de muralles físiques o legals, tècniques o literàries. «Pensar Barcelona» no és tan sols limitar la visió a esquemes heretats, sinó quelcom més.⁵

La generació d'avui, quan «pensa» Barcelona i el conjunt del territori català, no pot deixar escapar la seva cita amb el futur escudant-se en el prestigi de formulacions pretèrites.

⁴ VILAR, Pierre: *La Catalogne dans l'Espagne moderne*. (Le milieu naturel et le milieu historique), tom I, SEVPEN (Paris 1962).

⁵ RIBAS I PIERA, Manuel, *op. cit.*

Ja a *L'Être et le Néant* hom pot llegir que:

«cap estructura primitiva no ha de seguir limitant el significat i les possibilitats d'elaboracions futures...»

Aquestes paraules, que es poden considerar un cant a la llibertat individual, es poden aplicar a l'anàlisi de tot el que ara s'està considerant. Cap concepció del territori formulada en temps passats ni cap concepció de la ciutat heretada no poden limitar ni condicionar plantejaments nous i actuals, perquè, a més, aquesta és la condició humana, la seva grandesa i la seva servitud, la de bastir cada dia el pensament nou, perquè

«la presència humana en el món — continuava Sartre — no és una forma de ser, sinó una forma de fer, d'elegir i de fer-se.»

Circumscriuint més el comentari en el camp geogràfic, es poden estendre a la ciutat de Barcelona els mots que Pau Vila deia referint-se a la comarca:

«No existeix cap comarca immutable (...). Guardem-nos de seguir en la recerca d'un continent determinat, quan està vist que aquest ha variat de forma a través dels segles...»⁶

I ací rau la clau de tot.

Si és veritat que la funció determina l'òrgan i la forma, avui la ciutat, que és la construcció que la humanitat ha trobat per a realitzar-se, per a fer-se, aconsegueix una munió de funcions que no s'efectuen damunt el mateix empedrat, ni queden limitades pel cercle de murs establerts.

Barcelona ha conferit al conjunt de Catalunya un model de vida urbà, al qual, tal com es dirà, només el sotmetiment a formes heretades impedeix el ple desenvolupament, model que es caracteritza per una oferta de possibilitats d'habitatge, entesa, també, com una millora tant de l'habitatge pròpiament dit com de la qualitat del seu entorn; per una oferta de llocs de treball diversificats i cada vegada més especialitzats; per una oferta de possibilitats de comoditats, de comerç diversificat, d'educació i de cultura, de sanitat, d'assessorament, d'assistència, d'esplai...

Per la disposició de les valls, pels tàlvegs i les fondalades, per l'estructura del territori, com ja hem dit, s'ha establert, *des de sempre*, una relació entre les gents de tot el país i de Barcelona, fet que ha provocat que hi hagi apa-

⁶ VILA, Pau: *La divisió territorial de Catalunya*, Selecció d'Escrits de Geografia, I, Biblioteca de Cultura Catalana, núm. 31, Curial (Barcelona 1977).

regut un sentiment viu de solidaritat i de convivència, que només raonaments malintencionats assagen d'enterbolir, sense assolir-ho del tot, però.

La dita popular tan coneguda que fa referència a la centralitat universal de Roma, es podria retocar lleugerament i es podria dir que, a Catalunya, «tots els camins porten a Barcelona», o bé, mirant el món des de Canaletes, es podria dir que «tots els camins que surten de Barcelona porten arreu, a trobar totes les gents que constitueixen la comunitat nacional».

Aquesta és una de les grans contribucions que ha fet Barcelona a la construcció de la societat catalana, cada vegada més civilitzada a mesura que s'ha anat urbanitzant. Avui Barcelona s'ha constituït com

«un espai de convivència dinàmica no exempta de contradiccions, però en la que han predominat els elements enriquidors i sinèrgics de les diferències per damunt dels efectes d'oposició i de conflicte.» ⁷

Encara més: Barcelona, com ha passat sempre a les grans ciutats capdavanteres, ha esdevingut

«un espai de convivència i d'integració de les gents més diverses, d'orígens socials i culturals diferents, de nivell econòmic i professional divers, de creences diferents i, sovint, d'orígens ètnics diferents.» ^{7 bis}

S'ha arribat, però, a un punt en què es pot afirmar que avui no és possible parlar del futur de Barcelona ni parlar de l'endegament de la seva vida actual, si es prescindeix de la seva realitat metropolitana. És clar que hom pot parlar de l'existència del terme municipal específic de Barcelona (els famosos, molt concrets i ben comptats noranta-vuit quilòmetres quadrats), però és ben palès que la ciutat real de Barcelona excedeix àmpliament els seus límits administratius: la «ciutat-real» de Barcelona és un fet plurimunicipal metropolità.

Aquest conjunt metropolità constitueix, certament, una ciutat fragmentària, discontinua i multiforme, però que, malgrat tot, s'ha d'entendre i comprendre com un tot.

El conjunt metropolità

Des de fa uns anys, hom assisteix, en la vida de la majoria de les grans ciutats, a un canvi de tendència. Aquell creixement ràpid, desordenat, caòtic

^{7-7 bis} BORJA, Jordi, i SUBIRÓS, Josep: *El renaixement de la ciutat*, «Eurociutats», Conferència de les Eurociutats (Barcelona, abril 1989).

i ininterromput, iniciat els anys seixanta, que portà a una explosió urbana fins aleshores desconeguda, ha deixat pas a una disminució del pes relatiu de les àrees centrals i a la progressiva suburbanització de l'activitat de la població, alhora que s'ha efectuat una desconcentració geogràfica. Aquestes tendències han propiciat una nova descentralització i una nova jerarquització dels espais.

A Barcelona, es manifestaren clarament les etapes d'aquest procés de creació i d'evolució de les àrees metropolitanes: primer, un creixement natural i accelerat de la població per la conjunció dels fenòmens de l'augment de la natalitat i de la reducció de la taxa de mortalitat; després, un procés d'industrialització ràpid i sostingut que persistí fins a la crisi dels anys setanta, apareguda per la coincidència de factors diversos; més endavant, un desenvolupament de les tecnologies del transport (és un procés que entronca amb la situació actual) que fa possible una mobilitat, cada vegada més gran, per raó del treball, de les compres, de la cultura, del lleure i de l'oci, etc. Avui, per exemple, és ben notable que, a causa d'aquest augment de la mobilitat, s'estenen per una bona part de Catalunya la tinença i l'ús de segones residències, el desenvolupament d'alguns sectors turístics i d'esplai lligats estretament i directament al sector metropolità de Barcelona.

El centre de Catalunya ja no es pot entendre d'una manera estàtica com un punt. El centre de Catalunya és un itinerari.

Tot el que hem dit provocà, de seguida, la complexitat creixent de l'aglomeració i la seva extensió part defora del terme municipal administratiu de la ciutat gran. A causa de la mobilitat creixent de les poblacions i del poder d'atracció de la ciutat de Barcelona, es pot observar que l'impacte de la mobilitat per raó del treball incrementa la interrelació existent entre la ciutat central i les àrees circumdants. Les xifres d'aquesta relació demostren l'existència d'un sol mercat de treball, que és la condició específica que caracteritza la unitat urbana.

POBLACIÓ ACTIVA I LLOCS DE TREBALL (any 1981)

	Població activa ocupada		Llocs de treball	
	En xifres absolutes	%	En xifres absolutes	%
Barcelona	562.000	31,8	666.000	37,7
Resta Regió I . . .	667.000	37,8	563.000	31,9
Resta de Catalunya .	538.000	30,4	538.000	30,4
Total Catalunya . .	1.767.000	100	1.767.000	100

(Dades obtingudes del padró d'habitants 1981)

La realitat de la importància de les interrelacions existents és, però, segons la informació obtinguda dels padrons d'habitants del 1981, més reveladora que les mateixes dades del quadre anterior. Segons el citat padró, el nombre d'entrades diàries d'actius a Barcelona, procedents de la resta de la Regió I, és de 175.000, mentre que el de sortides, també diàries, vers les comarques de la mateixa Regió és de 70.000 actius. És a dir, més del 25 % dels llocs de treball de Barcelona són ocupats per actius procedents d'altres municipis i més del 12 % dels actius de Barcelona troben feina a l'exterior de la ciutat, però a la seva àrea.⁸

Del fet metropolità i d'un cert consens

L'informe del 1981 de les Nacions Unides deia que una

«aglomeració urbana és la població continguda en un territori determinat i habitat amb uns nivells urbans de densitat,»

i que una

«regió metropolitana inclou altres zones amb menor densitat de la població però que resten sota la influència directa de la ciutat.»

Aquestes definicions escauen perfectament a allò que s'esdevé al sector central de Catalunya — es tracta d'un «sector central» funcional i sociològic, no estrictament geomètric —, sector on, certament, s'ha esdevingut un fet detectat i reconegut al llarg dels anys.

Tàcitament o explícitament, tothom ha convingut que al voltant de la ciutat de Barcelona s'havia de formar, s'estava formant o s'ha format un sector metropolità. En les etapes de formació d'aquest consens, destaquen el tractament que del sector immediat a Barcelona fan els germans Rubió en redactar el *Regional Planning*, el 1932; les afirmacions formulades per Pau Vila, ja el 1937, sobre la coherència de l'espai que abraçava el famós «vuit ferroviari català», o sigui les terres compreses entre la Serralada Pre-litoral i la Mediterrània i entre Sant Vicenç de Calders i Maçanet-Maçanes; l'espai comprès per la definició de la «comarca de Barcelona», el 1954, que, vint anys més tard, fou reiterada pel Decret que creà l'Entitat Metropolitana de Barcelona, coneguda després com a Corporació Metropolitana de Barcelona

⁸ SERRA I BATISTE, Josep: *Mercats de treball a la regió de Barcelona*, Banca Catalana, revista econòmica, núm. 76 (Barcelona, setembre 1985).

(476 km² i 3.032.000 habitants, al moment de la seva dissolució); la institució, per les Lleis d'Ordenació Territorial del 1987, l'Entitat Metropolitana del Medi Ambient (585 km.² i 3.083.000 habitants el 1989), i un etcètera força llarg que justifica l'existència del «cert consens», mencionat abans, sobre l'existència d'una àrea a l'entorn de la capital catalana, on existeixen les característiques de metropolitanitat.

La supressió més recent de fronteres físiques, mantingudes moltes vegades per interessos locals i per salvaguardar la inaccessibilitat; l'augment, ja mencionat, de les comunicacions, de la velocitat, de la seguretat viària, de la capacitat de càrrega; la disminució progressiva de les diferències culturals i ideològiques entre les parts diverses del territori; l'establiment de formes comunes de compra, d'estalvi, d'inversions, d'abocar-se al lleure, etc., propicien una relació més gran entre les ciutats i les viles de Catalunya, que actuen com a veritables motors i catalitzadors de les transformacions que s'esdevenen.⁹

L'anàlisi d'unes transformacions

Com ha estat dit, aquestes transformacions porten, en primer lloc, a l'articulació de l'àrea metropolitana de Barcelona en un conjunt complex i real, a l'interior del qual, però, es formen subàrees de gran cohesió. Hom podria agrupar aquestes subàrees de la manera següent:

- a) Àrea immediata a Barcelona;
- b) Àrea del Besòs, entre Montcada i Granollers;
- c) Àrea central del Vallès, que comprèn de Caldes a Sabadell i a Terrassa;
- d) Àrea del Llobregat, que s'estén des de Sant Andreu de la Barca i Castellbisbal fins a Esparreguera;
- e) Àrea del Delta Occidental, de Sant Boi a Castelldefels;
- f) Àrea del Vallès de Collserola, que comprèn Rubí, Sant Cugat del Vallès, Cerdanyola, Ripollet i Montcada.

Més enllà, encavalcant-se, a voltes, amb les àrees descrites, perquè ni en el territori existeixen fets «naturals» que impedeixin les interrelacions, s'estén la corona de ciutats que configuren altres subcentres metropolitans, entre els quals sobresurten nuclis que són veritables mercats de treball, nuclis tan

⁹ CASASSAS I SIMÓ, Lluís: *Sobre quins àmbits són més apropiats per a les decisions territorials*, Informe presentat a la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990).

importants com Mataró, Sant Celoni, Granollers, Sabadell, Terrassa, Martorell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú.¹⁰

Les àrees respectives d'aquests centres són sovint, el pont d'enllaç amb les terres situades més a l'interior: Girona, Vic, Manresa, Igualada, Valls, etc.

La complexitat de l'àrea metropolitana de Barcelona encara és més evident, si hom compta amb l'actuació, ja present o prevista per a un futur immediat, de les noves centralitats o centres direccionals en construcció: Pedrosa a l'Hospitalet, la Catalana a Sant Adrià de Besòs, l'Aeroport al Prat de Llobregat, Montigalà a Badalona, el Masrampinyo a Montcada, les dels accessos al segon cinyell, etc. De fet, tant a la formació d'aquestes noves centralitats com a la consolidació social dels barris perifèrics, han contribuït els nous mitjans col·lectius de comunicació ràpids que, ensems que responen a la modificació profunda de l'organització de l'espai, contribueixen i ajuden a transformar-lo.

En realitat, les transformacions abans citades ja permeten i obliguen a acceptar la unitat urbana de Catalunya, unitat urbana que poca cosa té a veure amb la vella idea de la Catalunya-Ciutat, que es feia giravoltar a l'entorn de l'eix de la capital, sinó que és l'expressió d'un conjunt urbà nou lligat per feixos d'innombrables interrelacions sinallagmàtiques, que pressuposen l'existència de fluxos diversos i l'establiment de relacions fonamentades en la igualtat teòrica i jurídica entre els seus membres.

Reconèixer aquest fet atorga sentit a les paraules d'Oriol Nello, que porten a una molt definida manera de fer. Diu Oriol Nello:

«És necessari, en primer lloc, abandonar qualsevol velleïtat antiurbanística i potenciar la realitat urbana catalana. Aquesta potenciació, que no ha de representar, ni poc ni molt, el debilitament de cap altra política sectorial, requereix l'acció conjunta i coordinada de les autoritats locals, regionals i estatals.» (Nello hi afegeix: «i europees»).

Només cal preguntar-se: què vol dir «la realitat urbana catalana»?

Un obstacle que no ha d'ésser insalvable

Juli Esteban ha escrit recentment que

«Té poc sentit el tractar del futur de Barcelona prescindint de la seva realitat metropolitana. Però encara cal afegir que s'ha de sos-

¹⁰ ESTEBAN I QUINTANA, Manuel: *Distribució de la mobilitat pel treball a la Regió Metropolitana de Barcelona*, Mancomunitat de Municipis (Barcelona, maig 1989).

¹¹ NELLO, Oriol: *Les ciutats en la construcció d'Europa*, «Eurociutats», Conferència de les Eurociutats (Barcelona, abril 1989).

tenir que Barcelona-ciutat no és un fet intel·ligible si es pretén conceptualitzar-lo aïlladament del seu context territorial.»¹²

Més endavant, l'autor afirma que la configuració geogràfica física de la Regió Metropolitana de Barcelona és de considerable claredat, i, en definir-la, no fa sinó incidir en els límits que s'han considerat des de Pau Vila: la mar, al llarg d'una línia de costa de més de cent deu quilòmetres; el Pla de Barcelona, seu del continu urbà edificat; els espais litorals del Maresme i Garraf; la depressió prelitoral, que Juli Esteban anomena «àrees metropolitanes interiors»; les valls del riu Llobregat fins a Esparreguera, i del riu Besòs i el ventall dels seus components (Congost, Mogent, riera de Caldes, Ripoll, riu Sec, Tenes, etc.). Esteban exposa algunes dades que val la pena de recordar. Són les que es resumeixen de la manera següent:

<i>La primera corona</i>	Extensió km ²	Població hab.	Densitat h/km ²
Barcelona	97,6	1.712.350	17.544
El continu edificat: àrees urbanes de Badalona, Cornellà, Esplugues, l'Hospitalet, Montgat, Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern .	73,4	760.315	10.385
Total continu edificat	171,0	2.472.665	14.460
<i>La segona corona</i>			
Delta del Llobregat: Castelldefels, Gavà, el Prat, Sant Boi, Viladecans	117,5	256.900	2.186
Vall baixa del Llobregat: Castellbisbal, Molins de Rei, Pallegà, el Papiol, Santa Coloma de Cervelló, Sant Andreu de la Barca, Sant Feliu de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts	98,1	108.930	1.110
Vallès de Collserola: Cerdanyola, Montcada i Reixac, Ripollet, Rubí	137,3	197.450	1.438
Vallès del Besòs: la Llagosta, Martorelles, Mollet, Montmeló, Mortornès, Parets, Santa Perpètua, Sant Fost	68,4	105.720	1.546

¹² ESTEBAN I NOGUERA, Juli: *Els objectius territorials per a la regió metropolitana de Barcelona*, Informe presentat a la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990).

	Extensió km ²	Població hab.	Densitat h/km ²
Baix Maresme: Alella, Masnou, Premià de Dalt, Premià de Mar, Tiana, Vilassar de Dalt, Vilassar de Mar	55,9	79.920	1.430
Total segona corona	477,2	748.920	1.569
Total àrea immediata de Barcelona	648,2	3.221.585	4.970

La tercera corona

Granollers	14,9	50.000	3.356
Martorell	12,9	16.450	1.275
Mataró	22,6	101.350	4.484
Sabadell	36,5	190.630	5.223
Terrassa	70,1	161.630	2.306
Vilafranca del Penedès	19,6	27.510	1.403
Vilanova i la Geltrú	33,5	46.850	1.398
Total tercera corona	210,1	594.420	2.829

(Per a assolir una aproximació més gran a la realitat, caldria afegir a les xifres corresponents als municipis de la tercera corona les de les poblacions de llurs corones immediates.)

Resum

Primera Corona	171,0	2.472.665	14.460
Segona Corona	477,2	748.920	1.569
Tercera Corona	210,1	594.420	2.829
Resta Regió I, dita Regió Metro- politana de Barcelona (Són els àm- bits periurbans de les respectives corones)	2.376,2	508.285	214
Total	3.234,5	4.324.290	1.337
Resta del territori	28.660,5	1.654.350	58
Total de Catalunya	31.895,0	5.978.640	187

Dades d'algunes entitats legals recents per a la comparació
amb la segona corona

	Extensió km ²	Població hab.	Densitat h/km ²
Corporació Metropolitana 1953 .	476,0	1.672.000	3.512
Corporació Metropolitana 1989 .	476,0	3.031.720	6.369
Entitat Metropolitana Medi Am- bient 1987	585,3	3.083.350	5.268

Aquestes «corones» constitueixen el veritable centre metropolità. En ell s'ha desdibuixat i esmorteït el sistema, conegut fins ara, que s'havia articulat exclusivament sobre els centres urbans dels municipis. Aquesta ja no és la visió territorial de Catalunya que correspon a la realitat. Malgrat de dir això, hom no ha de pensar que el sistema metropolità existent li sigui contradictori i substitutiu. El sistema metropolità complementa, o podria complementar, el sistema nodal municipal existent i li atorga, o podria atorgar-li, una vitalitat nova.

A la vista de tot el que ha estat exposat, hom es podria preguntar: ¿és que els territoris de més enllà de la Regió I es poden considerar urbans? ¿És que aquells territoris es poden considerar inclosos en un sistema metropolità que cobreixi la superfície total de Catalunya?

Segurament, de la resposta que hom pugui donar a la pregunta depèn que es consideri una realitat la unitat urbana de Catalunya. Doncs bé, a «la resta del territori» existeixen «àrees urbanes» ben clares que, al seu torn, són focus d'urbanització i de dinamisme: totes mantenen amb Barcelona relacions constants de treball i de lleure, de tipus econòmic o cultural, i estretes vinculacions socials. Aquestes àrees urbanes són constituïdes per ciutats que formen unitats viscudes amb llurs entorns o rodalies. Alguns exemples, tenint ben clar que podrien citar-se'n molts més, poden ésser els que es mencionen a continuació:

	km ²	hab.	h/km ²
Banyoles	260	21.500	82
Figueres	73	36.000	493
Girona	285	97.500	342
Igualada	460	51.000	111
Lleida	885	138.000	156
Manresa	408	89.000	218
Mollerussa	270	25.000	92
Tarragona-Reus	400	217.000	542
Tortosa	750	52.000	69
Vic	220	44.000	200

Al costat d'aquestes àrees, es troben d'altres centres menors i centres turístics de desenvolupament més recent que, per raons històriques, econòmiques, d'emplaçament, etc., exerceixen una gran influència cultural i urbanitzadora damunt entorns rurals. Són centres com, per exemple, el d'Artesa-Ponts, que configura un entorn comarcal-urbà al Segre Mitjà; el de Balaguer, el centre més actiu de la Noguera meridional; el de Berga, enllaç i unió entre les àrees pre-pirinenques, forestals i mineres, i les planes industrioses del Llobregat central; el de Cambrils-Salou-Vilaseca, que forma un subconjunt

característic i individualitzat a l'interior de l'àrea metropolitana de Reus-Tarragona; el de Camprodon, centre articulador de les valls altes del Ter; el de Centelles-Tona que, amb Balenyà i Seva, forma un subconjunt ben clar de característiques urbanes ben precises dins les terres d'Osona; el de Guissona, centre emergent que atorga dinamisme al sector de la Segarra nord-occidental i de l'alta Ribera de Sió; el de Palafrugell-Palamós, unitat turística que, amb Platja d'Aro i Sant Feliu de Guíxols, constitueix el front marítim de l'àrea metropolitana de Girona; i un llarg etcètera que podria comprendre, encara, Ripoll, Tàrraga, Torroella de Montgrí, Tremp-la Pobla de Segur, Uldecona, etc.

Tot el territori català és una unitat urbana, discontinua, però cohesionada com a resultat de la presència d'un focus dinamitzador de la categoria de Barcelona.

Si això és tan clar, ¿quins són els obstacles que s'oposen que la realitat evident esdevingui un fet acceptat per tothom?

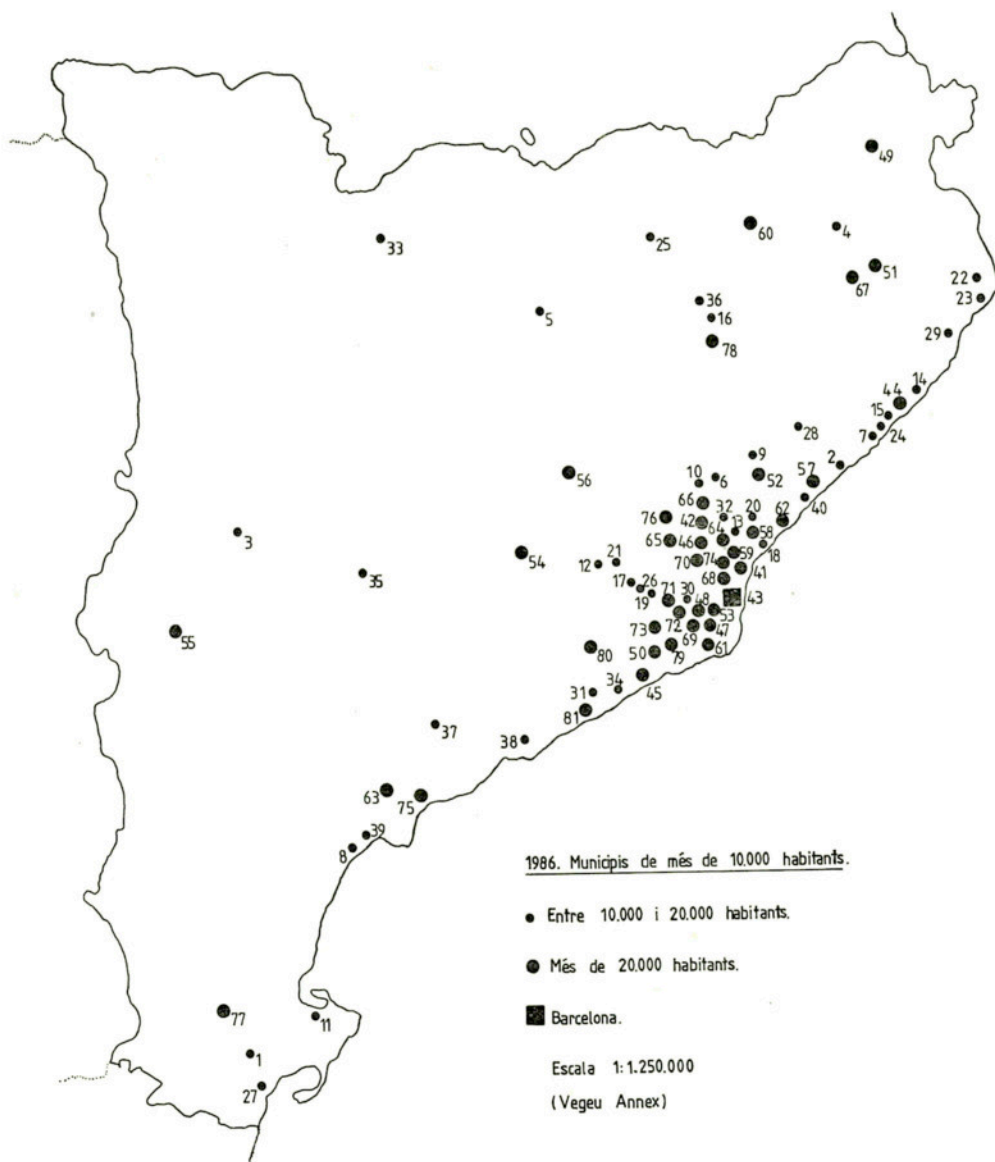
¿Quins són els obstacles que impedeixen de veure aquesta realitat que queda, moltes vegades, com esmorteïda per la resplendor que brolla de l'altra realitat, la que és més fàcil de copsar i de veure i que, d'antuvi, sembla més decisiva per a l'esdevenidor de Catalunya, la realitat de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la de la seva Regió?

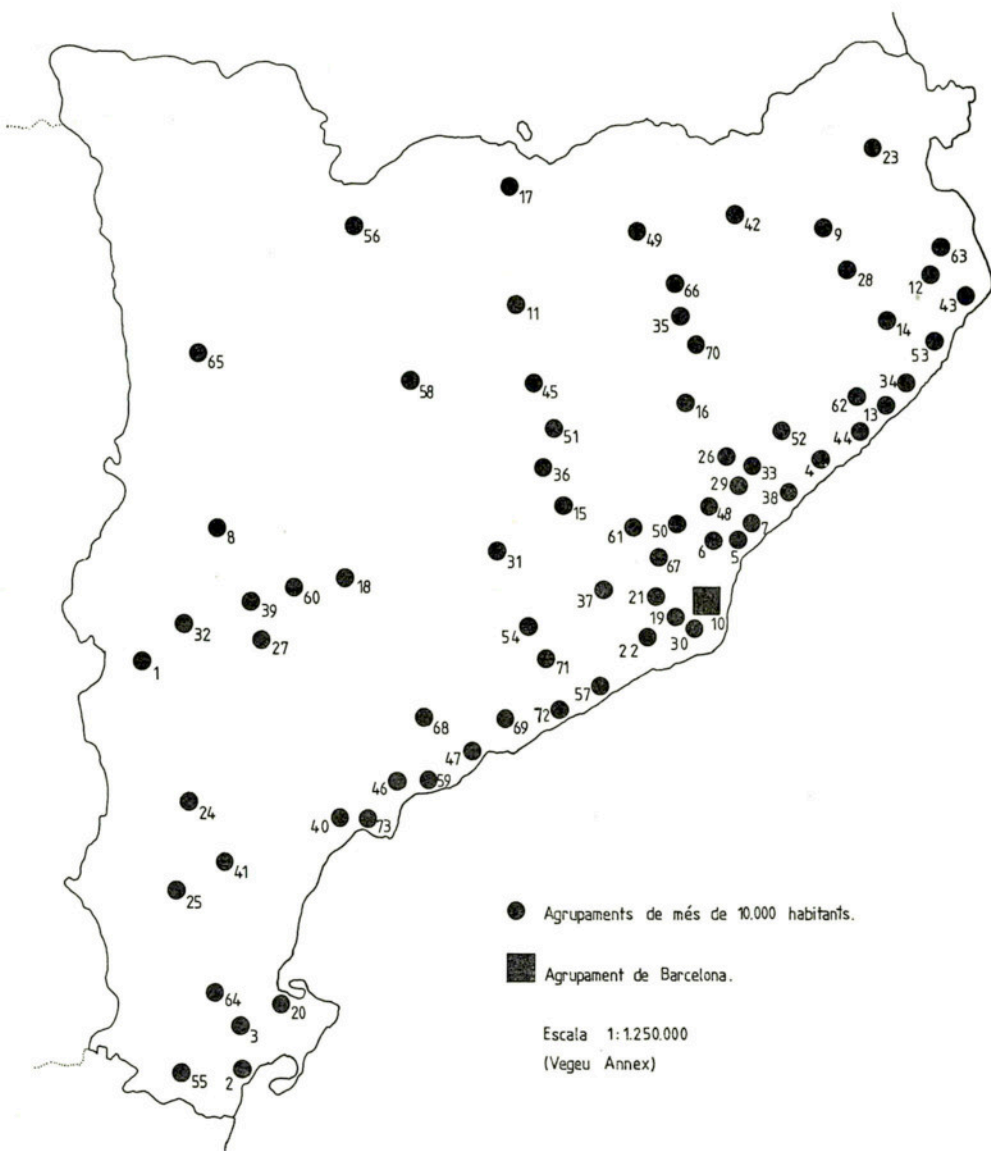
Obstacles i remeis

D'obstacles n'hi ha de molts tipus. Ara, ací, no es tractaran els que tenen l'origen en la malvolença de molts i en els recels antiurbans eixits de moments històrics que no haurien de perpetuar-se. Ni es tractaran, tampoc, els obstacles derivats de la rutina mental, de l'afecció excessiva a les creences heretades, afecció que limita la llibertat i la capacitat de raciocini.

Es tractaran, d'una banda, els obstacles provinents de l'estructura administrativa existent: prop d'un miler de municipis (i, qui sap on anirem a parar si proliferen algunes tendències que, pel que es veu, són ben arrelades!) en una Catalunya d'uns 32.000 quilòmetres quadrats són un entrebanc per a la modernització de l'administració general i de la local i del conjunt de la societat catalana.

D'altra banda, la distribució desigual de la població damunt el territori encara fa més dificultosa la pràctica de la vida col·lectiva. Cal, per tant, una racionalització del mapa municipal que contempli la creació d'entitats d'administració local agregades, que agrupin esforços i pràctiques, i mancomunin serveis.

La realització d'aquesta reforma no serà fàcil. Encara no han estat estudiats a fons els fets, i no ha estat realitzada, encara, una reforma que solucioni els dos grans problemes de l'administració local: el problema d'estructuració interna de les àrees metropolitanes i del seu encaix amb el conjunt del territori, i el problema de la fragmentació municipal i dels inconvenients que comporta l'existència del minifundisme municipal actual.

Tal com es desprèn de la comparació dels dos mapes adjunts, l'establiment d'aquestes entitats municipals agregades seria la manera de fer arribar a tots els indrets de Catalunya uns instruments aptes per a la urbanització integral, que és la via indispensable cap al progrés col·lectiu. En l'actualitat, es veuen àrees extenses sense nuclis de més de vint mil habitants en uns sectors determinats. Si s'efectués aquesta reforma proposada d'agregació municipal, moltes àrees es veurien dotades d'entitats municipals o «municipalies» amb capacitat per a promoure un nou abrandament i una activitat nova a les terres catalanes.¹³

Seria, a més, la manera d'evitar una política d'annexions que s'ha mosstrat ineficaç i equivocada i que no ha fet altra cosa sinó generar tendències segregacionistes i centrífugues.

L'annexió ha fet desaparèixer la personalitat i la representació política de moltes collectivitats humanes, i això, en una via oberta cap a una societat més democràtica, no és convenient. En no tenir aquesta representació, els col·lectius exigeixen la solució traumàtica de la segregació, amb què creix el nombre de municipis i el dels problemes. La realitat actual posa en relleu la urgent necessitat de crear òrgans que coordinin les actuacions dels municipis, que planifiquin i que gestionin ensem i que respectin, però, la personalitat política de cadascun d'ells.

Un exemple de la necessitat d'aquests agrupaments municipals l'ofereix l'aparició, a Catalunya, dels sectors metropolitans. Avui, a Catalunya, hom troba el molt conegut sector metropolità de Barcelona, però ja s'ha de comptar amb el que es va creant a l'entorn de Reus, Tarragona i Valls, que comprèn subsectors turístics, d'altres de residencials i d'altres d'una forta i, potser, excessiva concentració industrial i d'activitats derivades de les funcions portuàries, i caldrà comptar aviat amb el que ja s'endevina al sector Girona-Costa Brava, sector comercial, turístic i prestador de serveis, i amb el que s'està dibuixant, turístic, polifacètic i encara inconcret, a la regió del Segrià, i que, potser, s'anirà estenent cap al Pirineu.

¹³ CASASSAS I SIMÓ, Lluís: *De la planificació territorial a la divisió administrativa*, «Espais», Departament d'Obres Públiques i Política Territorial de la Generalitat de Catalunya (juliol/agost 1990).

Els sectors metropolitans són exemples paradigmàtics d'aquests agrupaments proposats. Són moltes les veus que comprenen la necessitat de llur ordenament. La forma que han de tenir, les competències, els òrgans de govern, la relació amb els altres ens municipals, etcètera, són, però, qüestions que encara promouen discussions i reticències.

Sembla estrany que, en una societat tan movedissa com l'actual societat catalana, societat que, al llarg dels temps, ha dedicat una bona part de les seves disquisicions als problemes territorials, societat en què haurien d'aparèixer, per tant, noves propostes, hom no vegi sorgir interpretacions territorials noves que rompin esquemes ultrapassats. Una d'aquelles veus més amunt mencionades és la de Ribas i Piera, que escriu en el treball abans citat:

«Si ja no es parla més dels 27 municipis, sinó de la Regió I, ¿per què no abandonar la política de les subdivisions concèntriques al voltant de Barcelona i anar directament a l'únic límit per damunt de tota sospita, que és el del territori nacional?
¿Per què ens hem de fixar ara en un Pla Territorial Parcial de la Regió I? ¿Per què no fixar-nos en un altre Pla que el Parlament té encarregat a termini (...) que és el Pla Territorial Nacional de Catalunya?»

¿És que es continuarà creient en una macrocefàlia, però sense a penes cos? ¿És que s'haurà de tenir en compte el «cap» i oblidar la resta?

Algunes vegades, quan es parla i s'oposa «la Regió I» (regió urbana i dinàmica) a «la resta» (regió rural i encalmada, l'àrea del silenci), sembla que es vulgui oblidar la realitat:

Catalunya té 187 habitants per quilòmetre quadrat, que ocupen una sola unitat que no és formada ni per dues ni per tres regions juxtaposades, sinó *per una sola regió* de límits indeterminats, però real i homogènia. Tan real i tan homogènia com tantes d'altres regions europees de països no massa allunyats, regions amb població relativa semblant, com, per exemple, l'Alta Garona (130 h/km²), Baviera (155), Emília-Romanya (178), Friül-Venècia Júlia (156), Llenguadoc-Rosselló (70), Lorena (98), Piemont (174), Provença-Costa d'Atzur (126), Roine-Alps (115), etc.

Una regió, però, és un sistema articulat de ciutats en el qual una d'elles irradia un ampli sentit d'empresa, i confereix cohesió i sentit al conjunt.

Per això, no és fora de la realitat parlar d'una regió de Barcelona que s'estén molt més enllà dels seus límits administratius municipals, que compren els límits administratius «regionals» i que, fins i tot, els ultrapassa, perquè té una projecció europea.

Per les herències rebudes, pel veritable compromís històric que ha contret

amb tot el poble de Catalunya i també per les incomprensions i pels recels que desperta, Barcelona i el seu rodal metropolità immediat han d'ésser els capdavanters en la lluita per l'indefugible ordenament total de Catalunya, és a dir, del sistema articulat de ciutats que ja cobreix el conjunt del seu territori.

No sembla oportú ni previsor d'entossudir-se en plans més reduïts: la tasca històrica de Barcelona radica en la defensa dels municipis més petits i a desvetllar les terres que semblen adormides, però que només estan aturades, perquè ningú no s'ha preocupat de posar en marxa llur motor. Cal que aquests municipis petits ho compreguin bé i entrin, juntament amb Barcelona, en el camí llarg i difícil que mena a l'ordenament territorial general, exercici viu de defensa comuna de llurs interessos més particulars.

Com en la societat dels humans, també entre els pobles és vàlida la màxima que, si *tothom* s'esforça a fer que *tothom* estigui el millor possible, un qualsevol, sigui quina sigui la seva grandària, també estarà, lògicament, el millor possible.

Una mena de conclusions

L'anàlisi del territori català, com qualsevol altra anàlisi que vulgui ésser científica, s'ha de pretendre que s'efectuï al marge de tota mena de subjectivisme. Avui, hi ha suficient abundor de dades (de població, de l'àrea metropolitana, de la mobilitat obligada i de la seva distribució geogràfica, d'indicadors econòmics, de l'ocupació, de l'habitatge, dels usos del sòl i d'inversions, de l'ensenyament, dels transports, dels serveis generals i de les infraestructures) per a assolir que els resultats de l'anàlisi siguin clars i el més objectiu possible. A vegades, tot i el paper influent i potser decisiu de l'informador, la informàtica pot furnir un coneixement objectiu força valuós.

* * *

A més, cal insistir a dir que la discussió sobre els fonaments de l'organització del territori exigeix l'actuació permanent d'un equip estable, que sàpiga mantenir-se en contacte amb la realitat, que, tractant-se d'una realitat humana, és variable i contingent.

L'equip, és clar, no pot ésser compost per homes de gabinet, monocordes i encastellats, sinó que s'ha de pensar en un equip pluridisciplinari permanent, obert a les novetats, que sempre pugui dir, com feren els autors del *Regional Planning* (1932), que

«no tenim la pretensió d'haver fet, ni de lluny, un treball definitiu. No solament les estadístiques manquen, sinó que, encara que no manquessin seria pueril pretendre de regular de cop i volta, i per sempre, un país en activitat com el nostre.»

* * *

Barcelona no és, solament, la seu d'un poder polític, econòmic i cultural que pretén d'afaiçonar Catalunya. Barcelona no és solament el centre ordenador de Catalunya i l'impulsor de diverses organitzacions territorials que, succeïment, ajudaren al domini que les diferents classes i els grups socials diferents han exercit al llarg de la història. Barcelona és quelcom més: Barcelona ha format el territori de Catalunya.

* * *

Per a evitar — encara que els frens socials ho facin semblar impossible — l'aparició de desigualtats noves a l'interior de la ciutat gran, per a evitar la progressiva destrucció del paisatge, per a evitar el buidament irreversible de les àrees interiors de Catalunya, no es pot efectuar una determinada ordenació del territori que sigui asèptica, com si la vida catalana es desenvolupés en una innòcua solució de laboratori, i, menys encara, no es pot bastir una organització econòmica i social basada en el desenvolupament i agençament d'un únic sector del territori. El Pla ha d'ésser general i ha d'abastar tot Catalunya.

* * *

«No es pot admetre mai el caprici com a raó», va escriure Ildefons Cerdà. Per tant, la raó, i no el caprici capgirable, porta cap a l'establiment d'un model d'organització territorial molt més equilibrat, que tingui en compte el pes relatiu de les diverses àrees que componen el territori i la situació especial derivada de la capitalitat barcelonina.

El territori és un sistema integrat en el qual s'efectuen interaccions entre elements diversos, és un conjunt essencialment dinàmic, és un procés en contínua formació i evolució. Només cal veure com el creixement dels barris perifèrics i el de les poblacions del cinyell immediat contribueix a la descentralització de les activitats col·lectives i, alhora, provoca una recentralització de la vida de cada dia. L'anàlisi de tot el conjunt d'estructures del territori portarà a una visió que no serà equivocada ni fragmentària, visió necessària per a la realització del Pla General de Catalunya.

* * *

No és possible d'admetre la divisió de Catalunya en porcions privilegiades i racons negligits. Tots els problemes de qualsevol indret de Catalunya (la Ribera de Sió o el Vallès Occidental, la Vall Fosca o Barcelona, els saladars del Segrià o els aiguamolls del Prat) són problemes de tot Catalunya. Aquesta és una nació petita i tothom hi és veí de tothom. Fer comprendre aquesta afirmació i extreure'n les conseqüències precises és la tasca de Barcelona, principalment, i de tots aquells qui aspiren al gaudi de la civilitat. És la tasca dels polítics i dels planificadors, dels juristes, dels economistes, dels geògrafs, dels funcionaris i dels vianants, dels qui viuen a la ciutat o a l'habitatge dispers, de tot aquell qui es preocupa per l'avenir de Catalunya i per l'assoliment d'un societat menys complicada i més justa.

* * *

Pensar en la ferma unitat de tot Catalunya no vol dir renunciar ni una engruna al paper dirigent de Barcelona, paper que la història comuna, el seu esforç i la col·laboració de tots els catalans li han conferit.

LLUÍS CASASSAS I SIMÓ

Barcelona, juliol 1990

ANNEX

MUNICIPIS ENTRE 10.000 I 20.000 HABITANTS (1986)

1. Amposta	21. Olesa de Montserrat
2. Arenys de Mar	22. Palafrugell
3. Balaguer	23. Palamós
4. Banyoles	24. Pineda de Mar
5. Berga	25. Ripoll
6. Caldes de Montbui	26. Sant Andreu de la Barca
7. Calella	27. Sant Carles de la Ràpita
8. Cambrils	28. Sant Celoni
9. Canovelles	29. Sant Feliu de Guíxols
10. Castellar del Vallès	30. Sant Just Desvern
11. Deltebre	31. Sant Pere de Ribes
12. Esparreguera	32. Santa Perpètua de Mogoda
13. la Llagosta	33. la Seu d'Urgell
14. Lloret de Mar	34. Sitges
15. Malgrat de Mar	35. Tàrraga
16. Manlleu	36. Torelló
17. Martorell	37. Valls
18. el Masnou	38. el Vendrell
19. Molins de Rei	39. Vila-seca i Salou
20. Montornès del Vallès	40. Vilassar de Mar

MUNICIPIS DE MÉS DE 20.000 HABITANTS (1986)

41. Badalona	62. Premià de Mar
42. Barberà del Vallès	63. Reus
43. Barcelona	64. Ripollet
44. Blanes	65. Rubí
45. Castelldefels	66. Sabadell
46. Cerdanyola del Vallès	67. Salt
47. Cornellà de Llobregat	68. Sant Adrià de Besòs
48. Esplugues de Llobregat	69. Sant Boi de Llobregat
49. Figueres	70. Sant Cugat del Vallès
50. Gavà	71. Sant Feliu de Llobregat
51. Girona	72. Sant Joan Despí
52. Granollers	73. Sant Vicenç dels Horts
53. l'Hospitalet de Llobregat	74. Santa Coloma de Gramenet
54. Igualada	75. Tarragona
55. Lleida	76. Terrassa
56. Manresa	77. Tortosa
57. Mataró	78. Vic
58. Mollet del Vallès	79. Viladecans
59. Montcada i Reixac	80. Vilafranca del Penedès
60. Olot	81. Vilanova i la Geltrú
61. el Prat de Llobregat	

AGRUPAMENTS DE MUNICIPIS

(més de 10.000 habitants el 1986)

1. Alcarràs	38. Mataró
2. els Alfacs	39. Mollerussa
3. Amposta	40. Montbrió
4. Arenys de Mar	41. Móra
5. Badalona	42. Olot
6. Baix Besòs (Santa Coloma)	43. Palafrugell-Palamós
7. Baix Maresme (Premià)	44. Pineda-Malgrat
8. Balaguer	45. Puig-reig
9. Banyoles	46. Reus
10. Barcelona	47. Ribera de Gaià (Altafulla)
11. Berga	48. Riera de Caldes (Mollet-Caldes)
12. la Bisbal	49. Ripoll
13. Blanes	50. Sabadell
14. Caça	51. Sallent
15. Castellet	52. Sant Celoni
16. Centelles-Tona	53. Sant Feliu de Guíxols
17. Cerdanya	54. Sant Sadurní
18. Cervera	55. la Sénia
19. Delta Baix (Sant Feliu de Ll.)	56. la Seu d'Urgell
20. Delta de l'Ebre	57. Sitges
21. Delta Mitjà (Molins de Rei)	58. Solsonès
22. Delta Occidental (St. Boi Ll.)	59. Tarragona
23. Figueres	60. Tàrraga
24. Flix	61. Terrassa
25. Gadesa	62. la Tordera
26. la Garriga	63. Torroella
27. les Garrigues	64. Tortosa
28. Girona	65. Tremp
29. Granollers	66. Vall del Ges (Torelló)
30. l'Hospitalet	67. Vallès de Collserola (de Rubí a Montcada)
31. Igualada	68. Valls
32. Lleida	69. el Vendrell
33. Llinars-Carpedeu	70. Vic
34. Lloret de Mar	71. Vilafranca
35. Manlleu	72. Vilanova
36. Manresa	73. Vila-seca-Cambrils-Salou
37. Martorell	

